

13

ປາກກາແລະປາກາກ: ນິຕຍສາຣໄຟ້ຟຸນາມກັບສັງຄມວິທຍາ
ຂອງວຽຣນຄຣມລາວສມັຍໂມ່

Pen and Palisade: The *Phai Nam* Magazine
and the Sociology of Modern Lao Literature

Received: September 26, 2021 | Revised: October 31, 2021| Accepted: November 1, 2021

ດຣ.ຮັຢຣັຕນ໌ ຟລມຸຂ**

Dr. Chairat Polmuk

* ບຫວາມນີ້ເປັນສ່ວນໜຶ່ງຂອງໂຄຣງຄາຣວິຈັຍເຣື່ອງ “ລາຄເສັ້ນຟຣມແດນວຽຣນຄຣ໌ປ໌: ນິຕຍສາຣກັບສັງຄມວິທຍາຂອງ
ວຽຣນຄຣມລາວສມັຍໂມ່ຈາກຫວຽຣຣຸທທີ່ 1950 ຕິງ 1990” ທຸນພັດນາອາຈາຣຍ໌ໂມ່ ກອນທຸນຣັຊດາກິເຂກສມໂກຂ
ຈຸຟາລຄຣມ໌ມຫວິທຍາລັຍ

** ອາຈາຣຍ໌ປຣະຈຳຄາຣວິຈາຄາຣາຫາໂທຍ ຄຣນະອັຄຣສຣາສຣ ຈຸຟາລຄຣມ໌ມຫວິທຍາລັຍ ອີເມລ: chairat.p@
chula.ac.th

Lecturer, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. email: chairat.p@
chula.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอมุมมองทางสังคมวิทยาวรรณกรรมมาพิจารณาบทบาทของนิตยสารไผ่หนามซึ่งตีพิมพ์ในช่วงทศวรรษที่ 1970 ต่อการสร้างและเสถียรภาพวรรณกรรมลาวสมัยใหม่ แนวคิดเรื่องสนามวรรณกรรมของปีแอร์ บูร์ดิเยอช่วยอธิบายปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างนักเขียนกลุ่มไผ่หนามกับนักเขียนกลุ่มอื่นๆ ในช่วงเวลาแห่งความขัดแย้งทางอุดมการณ์ยุคสงครามเย็น ในฐานะกระบวนการแสวงหาทุนทางวัฒนธรรมที่จะทำให้ให้นักเขียนแต่ละกลุ่มสามารถหยั่งยืนอยู่ในแวดวงวรรณกรรมลาวสมัยใหม่ได้อย่างมั่นคง จุดยืนของนิตยสารไผ่หนามในฐานะ “ปรกาการ” ของสังคมลาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นิตยสารดังกล่าวมีสถานะที่โดดเด่น เนื่องจากเป็นการประสานแนวคิดเรื่องรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่แพร่หลายอยู่ในสังคมลาวยุคก่อร่างสร้างชาติเข้ากับการสร้างวรรณกรรมแบบเสียดสีและวิพากษ์สังคมอย่างแหลมคม การสร้างงานที่มุ่งเน้นมิติทางสังคมและการเมืองในบริบทแห่งการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมตะวันตกยังทำให้นักเขียนกลุ่มไผ่หนามมีบทบาทสำคัญในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรัฐบาลลาวราชอาณาจักรมาเป็นระบอบสังคมนิยม และส่งผลให้นิตยสารดังกล่าวยังคงมีความสำคัญอยู่ในหน้าประวัติศาสตร์ชาติและประวัติวรรณคดีลาวมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: นิตยสารไผ่หนาม, วรรณกรรมลาวสมัยใหม่, สังคมวิทยาวรรณกรรม, สนามวรรณกรรม, วรรณกรรมกับทุนทางวัฒนธรรม

A b s t r a c t

Through the lens of sociology of literature, this essay examines the roles of the *Phai Nam* magazine, published in the 1970s, in the production and consumption of modern Lao literature. Pierre Bourdieu's concept of the "literary field" particularly illuminates complex interactions between the authors of *Phai Nam* and other groups of writers during the time of Cold War ideological conflicts as a competition for cultural capital that would, in turn, affirm each group's status in modern Lao literary circles. The *Phai Nam* magazine's self-positioning as the "palisade" of Lao society contributes to its prestigious status for its ability to combine the notion of cultural roots, circulated widely during the nation-making period, with the production of satirical fiction and critical social commentary. The publications of these socially and politically engaged works in the context of struggles against Western imperialism allowed *Phai Nam* authors to play significant roles during the transition from the Royal Lao Government to the socialist regime, confirming the significance of the *Phai Nam* magazine in Lao national history as well as literary history.

Keywords: *Phai Nam* magazine, modern Lao literature, sociology of literature, literary field, literature and cultural capital

บทนำ

เวียงคำนี้มีป่าไผ่หนามเป็นกำแพงล้อมเมืองสำหรับป้องกันข้าศึก บางคนเลยเรียกว่าเมืองไผ่หนามเช่นนั้นเอง แต่แล้วกำแพงหนามอันแน่นหนาที่ป้องกันเมืองไว้เป็นอย่างดีนั้น ต้องถูกทำลายลงด้วยเพราะความโลภของชาวเมืองเวียงคำที่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ของครอบครัวตน ไม่ได้เห็นประโยชน์ส่วนใหญ่ของชาติบ้านเมือง เช่นเดียวกับคนลาวบางกลุ่มในสมัยปัจจุบันนี้ที่กำลังพากันทำลายลาวให้ดับสูญไปจากโลก เรานึกถึงคุณประโยชน์ของป่าไผ่หนามในครั้งนั้น จึงได้นำเอาชื่อไผ่หนามมาเป็นนามหนังสือพิมพ์รายเดือนของเรา (ส. วีระวงส์ 1972: 52)

คำอธิบายของ ส. วีระวงส์ (นามปากกาของมหาสิลา วีระวงส์) เกี่ยวกับที่มาของชื่อนิตยสาร “ไผ่หนาม” ข้างต้นมุ่งแสดงจุดยืนของนิตยสารบัดดิ่งกล่าวในฐานะปรากการทางวรรณกรรมที่จะปกป้องสังคมลาวจากความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรมและจริยธรรมในช่วงสงครามเย็น ในที่นี้ มหาสิลาอ้างถึงตำนานเวียงคำซึ่งเป็นเมืองโบราณสมัยอาณาจักรลาวล้านช้างช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 เมื่อครั้งที่เจ้าฟ้าผู้เริ่มรวบรวมหัวเมืองน้อยใหญ่เข้าด้วยกันจนเป็นอาณาจักรที่เป็นปึกแผ่น ขณะที่พระองค์รัชาทพมาถึงเวียงคำอันเป็นเมืองสำคัญเคียงคู่กับเวียงจันทน์ก็ได้พยายามยึดเมืองดังกล่าวทว่าต้องประสบปัญหาจากปรากการธรรมชาติคือป่าไผ่หนามที่โอบล้อมเมืองไว้อย่างแน่นหนา พระองค์ได้ออกอุบายให้ทหารนำทองคำติดที่ลูกธนูแล้วยิง

เข้าไปในป่าไผ่ เมื่อถึงฤดูฝนที่ชาวเมืองเข้าไปเก็บหน่อไม้มาทำอาหารได้พบ
ทองคำตกอยู่ตามกอไผ่จึงเกิดความโลภ ในที่สุดชาวเมืองได้ทำลายป่าไผ่จน
ราบคาบ ทำให้กองทัพของเจ้าฟ้าจ๋มสามารถยึดเมืองได้อย่างง่ายดายโดยนัย
นี้ การอ้างถึงตำนานดังกล่าวจึงแฝงนัยแห่งการสรรเสริญพระเกียรติเจ้าฟ้า
จ๋มไปพร้อมกับการวิพากษ์วิจารณ์สังคมลาวภายใต้การปกครองของรัฐบาล
ลาวราชอาณาจักรและการแทรกแซงของสหรัฐอเมริกา

นิตยสาร*ไผ่หนาม*ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1972 โดยครอบครัววีระ
วงศ์ และเป็นแหล่งชุมนุมของนักเขียนลาวที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการ
วรรณกรรมลาวสมัยใหม่ เช่น ดวงจำปา (นามปากกาของดารา กันละยา)
ดอกเกด (นามปากกาของดวงเดือน บุนยาวง) และแสง พูผาเงิน (นามปากกา
ของอุทิน บุนยาวง) นักวิชาการด้านวรรณคดีลาวกล่าวว่านักเขียนกลุ่มไผ่
หนามเป็นนักเขียนผู้มีสายตากว้างไกลและใช้ปลายปากกาของตนวิพากษ์
วิจารณ์สภาพสังคมแบบทุนนิยม โดยเฉพาะในเขตนครหลวงเวียงจันทน์
ซึ่งขณะนั้นเรียกว่า “เขตศัตรูควบคุมชั่วคราว” หรือเขตที่จักรวรรดินิยม
อเมริกาเข้ามาควบคุมจัดการจนส่งผลให้สังคมลาวเกิดความเสื่อมถอยทั้งใน
ด้านสังคม การเมือง และวัฒนธรรม นักเขียนกลุ่มไผ่หนามได้หยิบยกปัญหา
สังคมต่างๆ ในยุคนั้นมาถ่ายทอดในตัวบทวรรณกรรมที่แสดงถึงความเห็นอก
เห็นใจผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคม ลักษณะเช่นนี้ทำให้งานเขียนของนัก

เขียนกลุ่มไผ่หนามมีบทบาทต่อการพัฒนาการของกระแส “วรรณคดีสังคายน์”¹ คู่ขนานไปกับงานเขียนของกลุ่มนักเขียนในสังกัดพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ที่เคลื่อนไหวอยู่ในเขตปลดปล่อยทางภาคเหนือของลาว (ป๋อแสงคำ วงดาลา และคณะ 2008: 564-565) ความสำคัญทั้งเชิงประวัติศาสตร์และประวัติ วรรณคดีที่เด่นชัดของนิตยสารไผ่หนามทำให้นิตยสารดังกล่าวได้รับการ กล่าวถึงอยู่เสมอในงานวิชาการว่าด้วยวรรณกรรมลาวสมัยใหม่ โดยเฉพาะ ในด้านบทบาทต่อการพัฒนาการของเรื่องสั้นร่วมสมัยของลาว (Koret 2009: 83-85; วิยะดา พรหมจิตต์ 2541) และการเปิดพื้นที่ให้แก่วรรณกรรมแนว วิพากษ์วิจารณ์สังคมในยุคที่ทุนนิยมและวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศลาว (อุมมีสาลาม อุมาร 2558: 10-12)

จากการสำรวจงานวิชาการเหล่านี้พบว่าการวิเคราะห์มิติทางสังคม ของนิตยสารไผ่หนามมักหยิบยกงานเขียนของนักเขียนในกลุ่มดังกล่าวมาตีความ โดยไม่ได้เน้นให้เห็นภาพรวมของงานเขียนเหล่านี้ในฐานะส่วนหนึ่งของนิตยสาร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมมัก กระทำโดยตัดขาดจากองค์ประกอบหรือเนื้อหาส่วนอื่นๆ ของวารสาร ตลอดจนชีวิตทางสังคมของนิตยสารดังกล่าวในบริบทความขัดแย้งทางอุดมการณ์ ยุคสงครามกลางเมือง ในบทความนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษานิตยสารไผ่หนามผ่านมุมมองแบบสังคมวิทยาวรรณกรรม (sociology of literature)² โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “สนาม” (champ ในภาษาฝรั่งเศสหรือ field ในภาษาอังกฤษ)

¹ วรรณคดีสังคายน์ หมายถึง งานเขียนประเภทเรื่องแต่งที่มีลักษณะสมจริงและอิงอยู่กับความเป็นจริงทางสังคม ในบริบททางวรรณคดีลาวงานเขียนประเภทดังกล่าวมุ่งหมายถึงงานเขียนแนวสมจริงแบบสังคมนิยม (socialist realism) ตามอิทธิพลของแนวคิดแบบสังคมนิยมที่เผยแพร่เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลานั้น ดู มนธิรา ราโท, **วรรณกรรมเวียดนามหลังปี ค.ศ. 1975: พลวัตและการเปลี่ยนแปลง** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), 19-24.

² สังคมวิทยาวรรณกรรมเป็นแนวทางการศึกษาวรรณกรรมที่เฟื่องฟูในช่วงต้นทศวรรษที่ 1980 ในโลกวิชาการภาษาอังกฤษ อันเป็นผลมาจากอิทธิพลทางความคิดของสำนักวัฒนธรรมศึกษาในสหราชอาณาจักร ปัจจุบันแม้คำว่าสังคมวิทยาวรรณกรรมจะไม่นิยมนิยมนอีกต่อไป แต่การศึกษาวรรณกรรมด้วยทฤษฎีทางสังคมวิทยาก็ยังปรากฏร่วมอยู่ในศาสตร์แขนงอื่นๆ เช่น ประวัติศาสตร์ หนังสือ สื่อศึกษา การศึกษาประวัติศาสตร์และการสร้างวรรณคดีแบบฉบับ เป็นต้น ดู James F. English, “Everywhere and nowhere: The sociology of literature after ‘the sociology of literature’,” **New Literary History** 41, 2 (2010): 2013.

ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) เพื่อชี้ให้เห็นว่านิตยสารฉบับดังกล่าว มีบทบาทสำคัญในสนามแห่งการปะทะขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองต่างๆ ทั้งกลุ่มรัฐบาลราชอาณาจักร กลุ่มขบวนการฝ่ายซ้าย และกลุ่มที่พยายามวางตัวเป็นกลางทางการเมือง กลุ่มการเมืองต่างๆ เหล่านี้ถ่ายทอดแนวคิดทางการเมืองของตนผ่านหน้าหนังสือพิมพ์และนิตยสารอันก่อให้เกิดวิวาทะเกี่ยวกับคุณค่า ความหมาย และความสำคัญของอุดมการณ์ชุดต่างๆ ที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมลาวตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนกระทั่งเข้าสู่ภาวะสงครามเย็นในช่วงทศวรรษที่ 1950

ในการใช้มุมมองทางสังคมวิทยาวรรณกรรมมาวิเคราะห์นิตยสาร *ไผ่หนาม* ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการเกี่ยวกับวรรณกรรมลาวสมัยใหม่ที่ยังขาดการพิจารณาบทบาทของนิตยสารในฐานะ “ผู้เล่น” หลักในวงจรการสร้างและเสพวรรณกรรมยุคสงครามกลางเมืองลาว แม้ในยุคดังกล่าวจะเต็มไปด้วยความโกลาหลทางสังคมและการเมืองแต่ก็เป็นช่วงเวลาที่ยุคสมัยใหม่ของลาวมีการพัฒนาการอย่างมีนัยสำคัญจากยุคลายสมัยอาณานิคมฝรั่งเศสที่เริ่มมีงานเขียนร้อยแก้วแบบตะวันตกเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก พัฒนาการดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากปราศจากการตีพิมพ์นิตยสารอันก่อให้เกิดพื้นที่ใหม่ๆ ทางวรรณกรรมที่นักเขียนมารวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนและยังเป็นสื่อกลางระหว่างนักเขียนกับผู้อ่าน นอกจากนี้แนวคิดทางสังคมวิทยาวรรณกรรมยังจะช่วยอธิบายกระบวนการที่นักเขียนกลุ่มไผ่หนามก้าวขึ้นมาามีบทบาทสำคัญในแวดวงวรรณกรรมลาวในฐานะผู้สร้างงานเขียนแบบฉบับ (canon) โดยเฉพาะงานเขียนแนววิพากษ์สังคม ประเด็นเรื่องการสร้างงานเขียนแบบฉบับนี้นักวิชาการด้านวรรณกรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้พยายามริเริ่มนำมาศึกษาบทบาทของสถาบันทางสังคมต่อวรรณกรรม (Smyth 2000) แต่ยังไม่ได้นำแนวคิดทางสังคมวิทยาวรรณกรรมมาใช้อย่างชัดเจน ส่วนงานวิชาการที่กล่าวถึงวรรณกรรมแบบฉบับของลาวก็มีเพียงการกล่าวถึงวิชาการวรรณคดีศึกษาของลาวที่เริ่มเกิดขึ้นในบริบทการฟื้นฟูวรรณคดีโบราณเท่านั้น (Koret 2000: 210-233) งาน

วิชาการที่ศึกษาวรรณกรรมสมัยใหม่ของลาวที่กลายมาเป็นต้นแบบของงานเขียนเชิงสังคมของลาวยังคงมีอยู่อย่างจำกัด

สนามวรรณกรรม: นิตยสารลาวกับการเมืองวัฒนธรรมยุคสงครามเย็น

ในบทความนี้ ผู้วิจัยพิจารณานิตยสารไผ่หนามผ่านกรอบแนวคิดเรื่องสนามวรรณกรรมของปิแอร์ บูร์ดิเยอ นักวิชาการชาวฝรั่งเศสที่สนใจมิติทางสังคมของวรรณกรรมตลอดจนผลผลิตทางศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ บูร์ดิเยอใช้คำว่าสนามวรรณกรรมเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรมกับบริบททางสังคม โดยที่บริบทดังกล่าวประกอบไปด้วย “สนาม” แบบอื่นๆ เช่น สนามทางเศรษฐกิจ สนามทางการศึกษา หรือสนามทางการเมือง การศึกษาคุณค่าและความหมายของวรรณกรรมในมุมมองของบูร์ดิเยอไม่ใช่เพียงการพิจารณาองค์ประกอบภายในตัวบท หากแต่ต้องพิจารณาว่าตัวบทวรรณกรรมเรื่องนั้นหรือแนวเขียนนั้นมีตำแหน่งแห่งที่อย่างไรในปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่าง “ผู้เล่น” ในสนามแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดหนังสือ การให้รางวัล หรือการบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอน โดยนัยนี้ วรรณกรรมตลอดจนงานศิลปะรูปแบบอื่นๆ จึงเป็นสนามแห่งการปะทะของอำนาจ (field of forces) ที่มักถูกกลบเกลื่อนด้วยแนวคิดเรื่องสุนทรียภาพและการเคารพยกย่องศิลปินในฐานะปัจเจกชนผู้สร้างผลงานอย่างเป็นเอกเทศ (Bourdieu 1993: 29-30) แนวคิดเรื่องสนามของบูร์ดิเยอสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) ที่มุ่งเผยให้เห็นมิติทางเศรษฐกิจที่แฝงอยู่ในปฏิบัติการทางสังคมและการสร้างเสพศิลปะ³

³ ชนิดา เสี่ยมไพศาลสุข (เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์ (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2550), 79.) ได้ประมวลความหมายของคำว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” ไว้ว่า “สิ่งที่บุคคลได้รับจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมอันกลายเป็นคุณสมบัติติดตัวที่เอื้อให้บุคคลสามารถนำไปเพิ่มพูนมูลค่าของตนได้ ทั้งนี้มักเป็นสิ่งที่หลอมละลายอยู่ในตัวตนของบุคคลและสามารถแสดงออกผ่านทางพฤติกรรม เช่น ความรู้ รสนิยม กิริยามารยาท นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงทรัพย์สินต่างๆ ที่มีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่ใช่เชิงเศรษฐกิจแต่สามารถมีมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจได้ เช่น งานศิลปะ หนังสือ เอกสารรับรองทางวิชาการ”

ดังที่ซินดา เสงี่ยมไพศาลสุขสรุปแนวคิดดังกล่าวไว้ว่า

บุรีดิเยตต้องการชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมที่มีแนวโน้มถูกจัดให้อยู่นอกประเด็นของการครอบงำทางอำนาจและการแบ่งชนชั้น ทั้งที่หากพิจารณาแล้ว จะเห็นว่า บริเวณดังกล่าวมีการแข่งขันครอบงำทางอำนาจอย่างเข้มข้นไม่น้อย การแข่งขันที่เกิดขึ้นในการครอบงำทางอำนาจนี้ บุรีดิเยตอธิบายด้วยมโนทัศน์ว่าด้วย “สนาม” (champ หรือ field) โดยต้องการสะท้อนภาพของสนามในการแข่งขันเกมกีฬา ซึ่งจะต้องมีเดิมพันในการแข่งขัน ในแง่นี้เดิมพันในสนามของวัฒนธรรมก็คือทุนทางวัฒนธรรม (ซินดา เสงี่ยมไพศาลสุข 2550: 81)

การนำแนวคิดเรื่องสนามวรรณกรรมมาศึกษานิตยสาร*ไผ่หนาม*นี้ ผู้วิจัยมุ่งชี้ให้เห็นว่าการประกาศจุดยืนอย่างชัดเจนของนิตยสารฉบับดังกล่าวในฐานะ “ปรากฏ” ของสังคมวัฒนธรรมลาวในช่วงสงครามกลางเมืองถือเป็นการสร้างทุนทางวัฒนธรรมให้แก่กลุ่ม*ไผ่หนาม*และเป็นสิ่งที่ทำให้นิตยสาร*ไผ่หนาม*แตกต่างไปจากนิตยสารฉบับอื่นๆ ที่ตีพิมพ์ในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งนิตยสารที่มีอุดมการณ์โน้มเอียงไปในทางอนุรักษนิยมตามแนวนโยบายของรัฐบาลราชอาณาจักรในเขตนครหลวงเวียงจันทน์ และนิตยสารเผยแพร่อุดมการณ์สังคมนิยมอย่างตรงไปตรงมาตามแนวทางของขบวนการแนวลาวยุติการที่เคลื่อนไหวอยู่ในเขตปลดปล่อย จุดยืนดังกล่าวทำให้กลุ่ม*ไผ่หนาม*สามารถวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมในเขตนครหลวงซึ่งกำลังกลายเป็นสังคมเมืองจากการเข้ามาของสหรัฐอเมริกาจากมุมมองของ “คนใน” ได้อย่างแหลมคม

ทั้งนี้ แม้ว่าวรรณกรรมลาวสมัยใหม่จะมีบทบาททางการเมืองอย่างเด่นชัดตั้งแต่สมัยอาณานิคมฝรั่งเศสแต่บทบาทดังกล่าวมักอยู่ในกรอบแนวคิดชาตินิยมอันทำให้ภาพของสังคมวัฒนธรรมลาวที่ปรากฏค่อนข้างหยุดนิ่งตายตัว ตัวอย่างเช่นการรื้อฟื้นความรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านช้างและจัดพิมพ์วรรณคดีลาวโบราณในหนังสือพิมพ์*ลาวใหญ่* ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของลาว (ตีพิมพ์ระหว่าง ค.ศ. 1941-1944) เพื่อเสริม

สร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของลาวในช่วงเวลาที่อำนาจทางการเมืองของฝรั่งเศสเริ่มสั่นคลอน เป็นต้น (ดู Ivarsson 2008; ซัยรัตน์ พลมุข 2558) ลักษณะดังกล่าวยังคงปรากฏสืบทอดต่อมาในสมัยรัฐบาลราชอาณาจักรลาว ซึ่งเห็นได้จากการตั้งคณะกรรมการวรรณคดีขึ้นในปี 1951 เพื่อถ่ายทอดแนวคิดเรื่องชาติในบริบทหลังอาณานิคมผ่านนิตยสาร *วันคะดีसान*⁴ ซึ่งเริ่มตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1953 ดังที่บรรณาธิการได้แถลงกล่าวไว้ในฉบับปฐมฤกษ์ว่า “วรรณคดีเป็นสมบัติของชาติอย่างสำคัญ เพราะว่าวรรณคดีเป็นตำราที่จดบันทึกวัฒนธรรมของชาติไว้ ประวัติศาสตร์และจารีตประเพณีของชาติเป็นมาอย่างไร เราจะได้รู้จักหนังสือวรรณคดีเป็นส่วนใหญ่” (สมจิน จิน 1953: 4-5)⁵ ด้วยแนวคิดที่ว่า “วรรณคดีเป็นสมบัติของชาติ” นิตยสารรายเดือนฉบับดังกล่าวจึงมุ่งเน้นการตีพิมพ์เผยแพร่วรรณคดีโบราณ และความรู้เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ในภาพรวมกล่าวได้ว่าวันคะดีसानเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลราชอาณาจักรซึ่งมีอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยม ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมในนิตยสารฉบับดังกล่าวจึงสะท้อนความรู้สึกไทยหาอดีตและยังไม่ปรากฏลักษณะวิพากษ์วิจารณ์สังคมการเมืองอย่างเด่นชัด

นอกจาก *วันคะดีसान* แล้ว ต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 1960-1970 ยังมีนิตยสารฉบับอื่นๆ ซึ่งเข้ามามีบทบาทเป็น “ผู้เล่น” ในสนามแห่งวรรณกรรมช่วงสงครามกลางเมืองลาว แม้ นิตยสารเหล่านี้จะมีเนื้อหาที่หลากหลายมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่ยังคงทำหน้าที่ถ่ายทอดแนวคิดชาตินิยมตามนโยบายของรัฐบาลราชอาณาจักรลาว ตัวอย่างเช่นนิตยสาร *แผ่นดินลาว* ซึ่งระบุจุดมุ่งหมายของนิตยสารไว้อย่างชัดเจนในบท “บรรณาธิการแถลง” ว่า “เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมลาวอันเป็นสมบัติของชาติให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้ได้เข้าใจแล้วจะได้พร้อมกันหวงแหน รักษาไว้ให้เป็นสมบัติของชาติสืบไป วัฒนธรรมที่ว่าเป็นคือวรรณคดี อักษรศาสตร์ลาว ภาษาลาว จารีตประเพณีต่างๆ ประวัติศาสตร์

⁴ การสะกดชื่อนิตยสารต่างๆ ในบทความนี้ใช้วิธีการถ่ายทอดเสียงเป็นภาษาไทยโดยยังคงวิธีการสะกดแบบภาษาลาวเพื่อรักษารูปเดิมของชื่อเฉพาะ

⁵ การแปลข้อความต้นฉบับภาษาลาวเป็นภาษาไทยทั้งหมดเป็นของผู้วิจัย

ลาว ประวัติปูชนียสถานที่สำคัญ ประวัติเมืองสำคัญ ตลอดจนศิลปะ การ ฟ้อน การลำ งานฝีมือ และดนตรี” (อินแปง สุริยะไธ 1965: 39) นอกจากนี้ นิติสารฉบับดังกล่าวยังแสดงจุดยืนทางการเมืองของตนโดยการตีพิมพ์ บทความและข้อเขียนทางวรรณกรรมที่มีเนื้อหาโจมตีขบวนการฝ่ายซ้ายและ เวียดนามเหนือผู้ให้การสนับสนุนขบวนการดังกล่าว ยกตัวอย่างเช่นเรื่อง สั้น “วันนาผู้อำภัพ” ของ ม. มาลาวัลย์ (1964) ซึ่งมีเนื้อหาโจมตีขบวนการ ฝ่ายซ้ายหรือขบวนการแนวลาวยุติวัติ โดยกำหนดให้ชะตาชีวิตของตัวละคร ได้รับผลกระทบจากการเคลื่อนไหวของ “แนวลาวยุติวัติ” ที่ได้รับการ สนับสนุนจาก “แกวเวียดมินห์”⁶

นิติสารชาตลาวเป็นนิติสารอีกฉบับหนึ่งที่เป็นกระบอกเสียง ของรัฐบาลฝ่ายขวาเช่นเดียวกับนิติสาร *แผ่นดินลาว* เนื้อหาของชาต ลาวประกอบด้วยคอลัมน์แสดงความคิดเห็นทางการเมืองและคอลัมน์ วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอุดมการณ์ไปในทิศทางเดียวกัน ตัวอย่างเช่นในฉบับ เดือนธันวาคม ค.ศ. 1963 คอลัมน์ “วิจารณ์การเมืองในลาว” ของนักเขียน ที่ใช้นามแฝงว่าลาวสิวิไล (1963) มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์การแทรกแซงของ ขบวนการเวียดมินห์ที่ทำให้ลาวไม่สามารถดำรงสถานะเป็นกลางในช่วง สงครามเย็นได้ และตอนท้ายกล่าวโจมตีขบวนการฝ่ายซ้าย ในฉบับเดียวกัน ยังมีการตีพิมพ์เรื่องสั้น “ผู้เสียสละ” ของนักเขียนนามลายน้อย เนื้อหากล่าว ถึงรักสามเส้าของทหารประจำกองทัพรัฐบาลราชอาณาจักรลาว และสอด แทรกประเด็นทางการเมือง เช่น กำหนดให้ตัวละครหญิงเป็นลูกกำพร้า เนื่องจากพ่อผู้เป็นทหารต้องไปรบที่ทุ่งไหหินในแขวงเชียงขวาง อันเป็นจุด ยุทธศาสตร์ของฝ่ายแนวลาวยุติวัติ เป็นต้น นอกจากนี้ นิติสารดังกล่าว ยังตีพิมพ์วรรณกรรมแปลที่แฝงแนวคิดต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ เช่นเรื่อง จากระัสเซียด้วยรัก แปลจากเรื่อง *From Russia with Love* ของเอียน เฟล มมิ่ง (Ian Fleming) ซึ่งสะท้อนความรู้สึกหวั่นกลัวภัยคอมมิวนิสต์ในสหราชอาณาจักร

⁶ “แกว” เป็นคำเรียกชนชาติเวียดนามด้วยความน้ำเสียงและความรู้สึกเหยียดหยาม

อาณาจักรในช่วงต้นทศวรรษที่ 1950⁷

ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 ยังมีนิตยสารหัวก้าวหน้าเกิดขึ้นคือนิตยสารมิตสอน สมาชิกส่วนใหญ่คือนักศึกษาลาวในต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศในค่ายโลกเสรี เช่น ฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา แม้ว่านักเขียนเหล่านี้จะยังคงยึดถือในวาทกรรมเรื่องความเป็นอารยะในระบอบอาณานิคมตะวันตก แต่ก็ได้นำเสนอแนวคิดเชิงก้าวหน้าทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนวิพากษ์วิจารณ์ข้อบกพร่องในการบริหารงานของรัฐบาลผ่านบทความทั้งภาษาลาว ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส ภาพของสังคมวัฒนธรรมลาวในนิตยสารดังกล่าวจึงมีพลวัตกว่านิตยสารสองฉบับที่กล่าวถึงข้างต้น ดังจะเห็นได้จากบทกวีภาษาฝรั่งเศส “Un homme est mort” (หนึ่งชายวายชนม์) ของสมพาวิน อินทะวง (1969: 10) กวีอ้างถึงอดีตอันรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านช้างเพื่อวิพากษ์วิจารณ์สงครามกลางเมืองที่ยืดเยื้อและส่งผลกระทบต่อลาวตกอยู่ในภาวะเสื่อมโทรมในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรม กวีกล่าวถึงมรณกรรมของ “เจ้าฟ้าภูมิ” กษัตริย์ผู้ทรงรวบรวมแผ่นดินลาวให้เป็นปึกแผ่น และ “เจ้าอนุ” กษัตริย์พระองค์สุดท้ายผู้ทรงต่อสู้เพื่อเอกราชของล้านช้างแสดงให้เห็นการนำอดีตอันรุ่งเรืองมาวิพากษ์วิจารณ์วิกฤตการณ์ทางการเมืองในช่วงสงครามเย็น ขณะเดียวกันการอ้างถึงความตายของท้าวปางคำซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้รจนาวรรณคดีเอกของลาวเรื่องสินไช้ก็ตอกย้ำความสูญเสียทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย

กล่าวได้ว่าในช่วงทศวรรษที่ 1950-1970 นิตยสารเป็น “สนาม” ที่นักเขียนและปัญญาชนลาวกลุ่มต่างๆ นำเสนอความคิดของตนในพื้นที่สาธารณะ การสำรวจนิตยสารบางส่วนที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้เห็นบทบาทของนิตยสาร 2 ประการด้วยกัน ประการแรก นิตยสารมีส่วนสำคัญในการก่อรูปอัตลักษณ์ความเป็นลาวในยุคหลังอาณานิคม โดย

⁷ นวนิยายเรื่องดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของนวนิยายชุดเจมส์ บอนด์ (James Bond) ซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังและได้รับการดัดแปลงเป็นภาพยนตร์อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากเรื่อง From Russia with Love แล้วนิตยสารชาวลาวยังตีพิมพ์เรื่อง Casino Royale ฉบับแปลภาษาลาวเป็นตอนๆ ด้วย

เฉพาะการฟื้นฟูวรรณคดีโบราณเพื่อยืนยันรากเหง้าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ลักษณะดังกล่าวปรากฏสืบทอดมาตั้งแต่ยุคปลายอาณานิคมฝรั่งเศสที่สื่อสิ่งพิมพ์เข้ามามีบทบาทในการสร้างสำนึกความเป็นชาติประการต่อมา นิตยสารเหล่านี้มีบทบาทในด้านการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะของฝั่งรัฐบาลราชอาณาจักรซึ่งมีส่วนสนับสนุนการตีพิมพ์นิตยสารหลายฉบับ การนำเสนอข่าวสารและบทความแสดงความคิดเห็นต่างๆ ส่วนใหญ่มุ่งโจมตีขบวนการฝ่ายซ้ายที่เคลื่อนไหวอยู่ในเขตปลดปล่อย นอกจากนี้ วรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นและเรื่องแปลซึ่งเริ่มพัฒนาขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวก็นำเสนอแนวคิดต่อต้านอุดมการณ์แบบสังคมนิยมด้วยลักษณะเช่นนี้ทำให้นิตยสารกลุ่มดังกล่าวขาดมิติการวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมวัฒนธรรมลาว โดยเฉพาะในเขตนครหลวงที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมืองและเต็มไปด้วยปัญหาจากการแทรกแซงของสหรัฐอเมริกา

การเกิดขึ้นของนิตยสารไผ่หนามในช่วงต้นทศวรรษที่ 1970 นับเป็นปฏิริยาต่อจุดยืนของนิตยสารที่มีมาก่อนหน้า นิตยสารไผ่หนามจึงมีจุดยืนและแนวทางการผลิตผลงานด้านวรรณกรรมที่แตกต่างออกไป นั่นคือการเน้นบทบาทเชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคมให้เด่นชัดจนกลายเป็นตราประทับของนิตยสารฉบับดังกล่าว การอ้างถึงตำนานเมืองไผ่หนามยังแสดงให้เห็นการถ่ายทอดอารมณ์โหยหาอดีตอันเป็นลักษณะร่วมของความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมในยุคดังกล่าว โดยกลุ่มไผ่หนามได้นำเรื่องเล่าจากอดีตมาใช้เพื่อวิพากษ์วิจารณ์มากกว่าจะอ้างถึงเพียงเพื่อเชิดชูแนวคิดเรื่องรากเหง้าของชาติเท่านั้น หรือกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมวรรณศิลป์ตามความหมายของนักเขียนกลุ่มไผ่หนามไม่ได้มีเพียงมิติทางสุนทรียะ หากแต่ต้องมีความคิดเชิงวิพากษ์และมีบทบาทเชิงสังคมเช่นเดียวกับหนามแหลมของไผ่ที่เป็นปราการปกป้องบ้านเมือง จุดยืนดังกล่าวเป็นปัจจัยในการสร้างทุนวัฒนธรรมของนิตยสารไผ่หนาม และทำให้นิตยสารดังกล่าวเป็น “ผู้เล่น” ที่โดดเด่นในสนามวรรณกรรมลาวสมัยใหม่

หนามไฟในโลกที่เปลี่ยนผ่าน: นิตยสารไฟหนามกับการ ผลิตรวบรวมกรรมแนว “เขี้ยวสังคม”

ภาพที่ 1 หน้าปกนิตยสารไฟหนามฉบับเดือนตุลาคม ค.ศ. 1974 แสดงภาพโฆษณาเครื่องดื่ม โคคา-โคล่า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของทุนนิยมแบบอเมริกัน ป้ายโฆษณาดังกล่าวติดอยู่หน้าร้านค้าภาพ หรดโทรมที่ดูขัดแย้งกับระบอบทุนนิยมแบบอเมริกาที่โฆษณาว่าจะนำความเจริญมาสู่ประเทศลาว

นิตยสารไฟหนามเป็นนิตยสารทางวรรณกรรมที่เน้นตีพิมพ์เรื่องสั้น บทกวี และนวนิยาย ตลอดจนงานเขียนประเภทสารคดีและเรื่องแปลจากภาษาต่างประเทศ (ภาพที่ 1) จนทำให้นิตยสารฉบับดังกล่าวเป็นพื้นที่ “แฉ่งเกิด” ของนักเขียนลาวสมัยใหม่หลายคนดังได้กล่าวถึงในตอนต้น นักเขียนเหล่านี้มีจุดยืนร่วมกันที่จะใช้ปลายปากกาของตนเป็นปราการของสังคมลาวในยุคที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาแทรกแซงประเทศลาว ดังจะเห็นได้ในบทบรรณาธิการที่ใช้ชื่อคอลัมน์ว่า “หนามไฟ” ในฉบับปฐมฤกษ์ที่เปรียบ

เทียบนักเขียนแต่ละคนเป็นส่วนต่างๆ ของไผ่หนาม จากนั้นจึงอธิบายความสำคัญของไผ่หนามในฐานะป้อมปราการธรรมชาติดังที่ปรากฏในตำนานเวียงจันทน์-เวียงคำ และเชื่อมโยงกับสังคมลาวในช่วงทศวรรษที่ 1970 ดังข้อความที่ว่า “ประวัติศาสตร์บอกไว้ชัดเจนแล้วว่า เวียงจันทน์เก่าแต่ปางก่อน คือปายังเป็นเมืองไผ่หนามอยู่นั้น ต้องเสียชัยไปเพราะความโลภของชนชาวเมือง [...] มาถึงสมัยนี้ยังจะให้ความโลภเป็นเหตุพาให้เสียชาติไปอีกเป็นครั้งที่สองอยู่หรือ” (เกียงคำ 1972: 4) การเปรียบเทียบนักเขียนกลุ่มไผ่หนามว่าเป็นส่วนต่างๆ ของไผ่หนาม จึงเป็นการประกาศจุดยืนในฐานะองคาพยพของสังคมที่จะป้องกันไม่ให้ประวัติศาสตร์แห่งความล่มสลายเกิดขึ้นซ้ำรอย

การกล่าวว่าความโลภเป็นสาเหตุแห่งความล่มสลายของบ้านแฝงน้อยถึงลัทธิทุนนิยมที่เข้ามาพร้อมกับการแทรกแซงทางการเมืองลาว และก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น การทุจริตในวงราชการและกลุ่มนักการเมือง ความเสื่อมโทรมในเขตเมือง ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ประเด็นทางสังคมเหล่านี้มักไม่ปรากฏในนิตยสารฉบับอื่นๆ ที่มุ่งถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์ แต่ในนิตยสารไผ่หนามผู้อ่านจะเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมลาวที่มีพลวัต นักเขียนกลุ่มไผ่หนามมีความกล้าหาญที่จะนำเสนอประเด็นที่ทำนายบรรทัดฐานทางสังคมด้วยน้ำเสียงเสียดสีประชดประชัน หรือที่เรียกกันในหมู่นักเขียนดังกล่าวว่าเรื่อง “เย้ยสังคม” โดยเฉพาะในงานเขียนประเภทเรื่องสั้นซึ่งตีพิมพ์อย่างสม่ำเสมอในทุกฉบับ ตัวอย่างเช่นเรื่องสั้น “แดงจัน” ของแสง พูผาเงิน (นามปากกาของอุทิน บุนยาวง) ซึ่งเป็นเรื่องสั้นเปิดตัวนิตยสาร เนื้อหาเกี่ยวกับความรักระหว่างโสเภณีชื่อแดงจันกับเทียนผู้เป็น “แมงดา” คุณสถานค่าประเวณีแห่งหนึ่งในเวียงจันทน์ ผู้เขียนบรรยายความสัมพันธ์ของทั้งสองคนที่ถูกกำหนดด้วยพื้นที่แห่งทุนนิยมซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งกระตุ้นเร้าความปรารถนา แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้ความปรารถนาดังกล่าวกลายเป็นสินค้า อันนำไปสู่ความรู้สึกแปลกแยกของผู้คนในพื้นที่เมือง

ผมลุกขึ้น ล้วงเอาหวีจากกระเป๋ากางเกงมาจัดทรงผม ปิดซ้ายปิดขวา จนเป็นที่พอใจแล้วก็พากันออกไป ผมให้หล่อนนั่งซ้อนท้ายรถมอเตอร์ไซด์ วิ่งโฉบซ้ายโฉบขวา พาตัวเข้าไปเป็นสิ่งประกอบของราตรีดาวโลกีย์แห่งนคร เวียงจันทน์ มุ่งหน้าไปยังบาร์เต้นรำ

หลังจากส่งหล่อนแล้ว ผมก็ไปเที่ยวเล่นตามสถานบันเทิงต่างๆ เพื่อรอเวลา พอถึงตีหนึ่งซึ่งเป็นเวลาบาร์เลิกถึงไปรับหล่อน

เราคบกันมาหนึ่งอาทิตย์แล้ว ความสามะเลเฒาของชีวิตหนุ่มโสด เตะส่งให้ผมไปพบกับหล่อนที่บาร์แห่งหนึ่ง ตอนนั้นแดงจันทน์กำลังอยู่ในความ โศกเศร้าเพราะสูญเสียความรักไปใหม่ๆ เขาผู้นั้นทิ้งหล่อนไปติดสาวที่บาร์อีก แห่งหนึ่ง มันเป็นเรื่องธรรมดาๆ ของผู้หญิงหากินกลางคืนทั้งหลายนั่นแหละ มีคนมารักหรือมาเป็นแฟน เป็นแล้วก็เลิก เลิกแล้วก็พบคนใหม่ (แสง พูผาเงิน 1972: 5-7)

ปมปัญหาในเรื่องสั้นเรื่องนี้คือความรู้สึกเป็นคนแปลกหน้าต่อกันใน สังคมเมือง แม้ว่าตัวละครทั้งสองจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันฉันคนรักแต่ ก็ยังมีความคลางแคลงใจกัน ทั้งนี้ก็เพราะความสัมพันธ์ของทั้งคู่ถูกกำกับ ด้วยตรรกะของการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนใน นครหลวงเวียงจันทน์ ดังที่ผู้เขียนบรรยายตัวละครขณะเดินทางเข้าสู่ย่าน บันเทิงเรียมยี่ใจกลางเมืองว่าเป็น “สิ่งประกอบของราตรีดาวโลกีย์แห่งนคร เวียงจันทน์” ทั้งนี้แม้ว่าผู้เขียนจะมีน้ำเสียงเสียดสีความสัมพันธ์อันฉาบฉวย ในโลกทุนนิยม แต่ก็ได้ตัดสินใจตัดสินว่ากลุ่มคนชายขอบของสังคมเช่นโสเภณีเป็น สิ่งที่ผิดศีลธรรมอันดีงาม นอกจากนี้ ผู้เขียนยังแฝงการวิพากษ์วิจารณ์ผู้มี อำนาจในสังคม โดยสร้างตัวละครสามีของแดงจันทน์ให้เป็น “ข้าราชการชั้นโท แต่ผิวประพุดตัวไม่ดี คือกินเหล้าเมายาและเที่ยวบาร์ เงินทองขาดๆ หายๆ หล่อนทนทรมานใจไม่ได้ ก็เลยหนีออกจากบ้าน หนีจากผัวและลูก หนีไป อย่างไม่มีจุดหมายปลายทาง” (แสง พูผาเงิน 1972: 7) ในแง่นี้ จุดเริ่มต้น ของการเป็นโสเภณีของแดงจันทน์จึงมีสาเหตุมาจากสามีซึ่งเป็นทั้งตัวแทนของ อำนาจรัฐและลัทธิทุนนิยม

การนำเสนอความเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองในเชิงวิพากษ์ยังปรากฏ

ในเรื่องสั้น “กว่านี้มีอีกไหม” ของปาโน (นามปากกาของปาเกียน วีระวงส์) ตีพิมพ์ในนิตยสารไผ่หนามฉบับที่ 2 ผู้เขียนนำเสนอภาพความเสื่อมทรามของสังคมผ่านมุมมองของหญิงขายบริการทางเพศ (หรือ “แม่จ้ำง” ในภาษาลาว) นามว่าแสงที่วางแผนหลบหนีจากสถานบันเทิงที่เธอเรียกว่า “บาร์ผีนรก” กับชายที่เข้ามาติดพันจนตั้งท้อง ผู้เขียนเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลา ก่อนบาร์เลิกเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกคาดหวังและกังวลใจของแสงระหว่างรอคอยให้ชายคนรักมารับตัวไป ระหว่างนั้นก็ใช้กลวิธีเล่าย้อนเหตุการณ์ในอดีตที่ค่อยๆ เผยให้เห็นว่าชายดังกล่าวไม่ได้รักแสงด้วยใจจริง หากแต่มุ่งหวังทรัพย์สินที่แสงหามาได้ด้วยความยากลำบากและการถูกกดขี่ทางศีลธรรมความเป็นมนุษย์ ในท้ายที่สุดเขาไม่ได้มารับแสงอยู่ด้วยกันตามสัญญา (ปาโน 1972: 56-58) การเล่าเรื่องผ่านมุมมองของแสงในเรื่องนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสะเทือนใจในชะตากรรมของผู้ที่ถูกกดขี่เอาเปรียบในสังคมทุนนิยม อีกทั้งยังนำไปสู่การตั้งคำถามว่าแท้จริงแล้วผู้ที่ไร้ศักดิ์ศรีอย่างแท้จริงนั้นคือใครกันแน่ระหว่างผู้ประกอบอาชีพที่ผู้คนในสังคมดูแคลนหรือผู้ที่ฉวยโอกาสกอบโกยผลประโยชน์จากคนเหล่านั้นอีกต่อหนึ่ง

ประเด็นทางสังคมอีกประเด็นหนึ่งที่นักเขียนกลุ่มไผ่หนามหยิบยกมาวิพากษ์วิจารณ์คือภาวะสงครามและความขัดแย้ง ในขณะนี้นิตยสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในเวียงจันทน์ส่วนใหญ่จะเป็นกระบอกเสียงให้รัฐบาลราชอาณาจักรและมุ่งโจมตีขบวนการฝ่ายซ้าย นิตยสารไผ่หนามกลับวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดจากรัฐบาล ดังในเรื่องสั้น “เหลือเชื่อ” ของท่ง อุบมุง (1972) เนื้อหากล่าวถึงตัวละครที่เข้าไปพัวพันกับการค้าอาวุธของรัฐและถูกโกงจนสิ้นเนื้อประดาตัวและตัดสินใจจะฆ่าตัวตาย ระหว่างที่กำลังตัดสินใจกระทำอัตวินิบาตกรรมอยู่นั้นเขาจินตนาการว่าตนเองได้กลับมาหลอกหลอนผู้คนที่เคยหลอกหลวงเขา ทั้งนี้เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดจะเห็นว่าบทราฟingatกล่าวไม่เพียงแต่พูดถึงความบาดหมางส่วนตัว หากแต่วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคมในยุคสมัยดังกล่าวที่ล้วนเชื่อมโยงไปถึงการแทรกแซงทางการเมืองของสหรัฐอเมริกาและลัทธิทุนนิยมภายใต้การบริหารของรัฐบาลฝ่ายขวา

จนเขาทนไม่ได้อีกต่อไป จึงตัดสินใจจะฆ่าตัวตาย ถ้าตายแล้วเป็นผีมา
หลอกคนได้ เขาคิดว่าจะตามหักคอพวกที่โกงเขาให้ตายกันหมดทุกคนไม่ให้
เหลือ ถ้าทำได้จะทำลายผู้ที่มิหัวใจคดเคี้ยว ไม่เว้นแม้แต่คิตคดกับแพน ผัว
หรือเมีย เขาจะทำลายพวกที่ล่วงล้ำอธิปไตยผู้อื่น จะฆ่าหักคอพวกที่กินดื่บกิน
ไต่ประชาชน จะสั่งสอนแบบรุนแรง พวกจ๊กโก่ จิ้งจก^๘ ที่ชอบทำไม่ดีไม่ร้ายผู้
หญิงวัยรุ่นขอให้มันตาย ถนนหนทางจะตัดแปลงให้สวยงามเป็นระเบียบ จะ
ทำลายโรงแม่จ้างนางชาย [แหล่งค้าประเวณี – ผู้แปล] ทำลายผับบาร์ แหล่ง
ขายเหล้า-ขายคน จะ....ถ้าทำได้จะทำให้หมดสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง (ท่ง อุบลมุง
1972: 15)

การนำเสนอปัญหาสงครามควบคู่ไปกับปัญหาสังคมอื่นๆ ช่วยชี้ให้เห็นว่าสงครามไม่ใช่เพียงความขัดแย้งทางการเมือง หากแต่ยังเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางธุรกิจและส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง บทরাพึ่งของตัวละครก่อนจะตัดสินใจฆ่าตัวตายถ่ายทอดความรู้สึกหดหู่สิ้นหวังต่อสภาพการณ์ของสังคมในขณะนั้นที่ถูก “ล่วงล้ำอธิปไตย” โดยประเทศมหาอำนาจ อันนำมาซึ่งปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และจริยธรรม ความหวังที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมนั้นกลายเป็นเรื่อง “เหลือเชื่อ” ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริงหากเป็นเพียงจินตนาการเท่านั้น

นอกจากผลงานของนักเขียนประจำดังที่ได้ยกตัวอย่างไปแล้ว นิตยสารไผ่หนามยังสร้างพื้นที่ทางวรรณกรรมโดยการจัดประกวดเรื่องสั้นรางวัล “เหรียญทองไผ่หนาม” และทยอยตีพิมพ์ผลงานของนักเขียนมือสมัครเล่นลงในนิตยสารด้วย เรื่องสั้นที่ส่งเข้าประกวดมีแนวเรื่องที่หลากหลายทั้งแนวชีวิตรัก แนวชวนหัว ไปจนถึงแนวเย้ยสังคม ตัวอย่างเช่นเรื่อง “น้ำตาจ๊กโก่” ของผู้เขียนที่ใช้นามปากกาพะทุทอง ตีพิมพ์ในนิตยสารไผ่หนาม ฉบับเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1973 เนื้อเรื่องกล่าวถึงชีวิตของเวียงสะหวัน ลูกสาวข้าราชการฐานะดีและหัวโบราณแต่ติดการพนันอย่างหนัก ทำให้

^๘ คำว่า จ๊กโก่ หรือ “จิโกะ” ในภาษาลาวออกเสียงคล้ายกับคำที่มีความหมายว่า “จิ้งเหลน” นักเขียนบางคนจึงมักเติมสร้อยว่า “จิเกี่ยม” ซึ่งมีความหมายว่า “จิ้งจก” กลุ่มจ๊กโก่เป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่นักเขียนมักนำเสนอภาพเชิงลบอยู่เสมอในฐานะกลุ่มวัยรุ่นที่ถูกลัทธิทุนนิยมตะวันตกมอมเมาจนเสียคน หรือกลายเป็นอันธพาล การใช้คำเรียกดังกล่าวจึงสะท้อนทัศนะเชิงเหยียดหยันกลุ่มวัยรุ่นเหล่านี้

เวียงสะหวันใช้ชีวิตในวัยเรียนอย่างขาดความยั้งคิดจนเข้าไปพัวพันกับวงการ จ๊ิกโก่ผ่านความสัมพันธ์เชิงชู้สาวกับกาบแก้ว “ผู้ที่กำลังโด่งดังในวงสังคม จ๊ิกโก่ชั้นสูง” ในงานเลี้ยงเต้นรำงานหนึ่ง ผู้เขียนบรรยายความสัมพันธ์ของ ทั้งคู่ว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงกามารมณ์ที่ฉาบฉวยนับตั้งแต่คืนแรกที่ได้พบ กันและกาบแก้วพาเวียงสะหวันไปค้างแรมที่บังกะโล่แห่งหนึ่ง ดังที่เวียง สะหวันกล่าวว่า “ตั้งแต่คืนนั้นแหละ ข้าพเจ้าได้ก้าวเข้าไปเกลือกกลั้วกับ คาวโลกีย์ จนต้องมาเช็ดน้ำตาอยู่นี้” (พะทู่ทอง 1973: 64) ต่อมากาบแก้ว ได้ล่อลวงเวียงสะหวันให้ตกเป็นของปีแอร์ เพื่อนร่วมชั้นชาวฝรั่งเศส จนใน ที่สุดเวียงสะหวันตั้งท้องและต้องเผชิญกับความอับอายทั้งในครอบครัวและ วงสังคม แม้ว่าเรื่องสั้นนี้จะมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงอุทาหรณ์สอนใจหญิง แต่ เราอาจตีความในบริบทที่กว้างกว่านั้นได้ว่าเรื่องราวชีวิตของเวียงสะหวันนั้น เปรียบได้กับชะตากรรมของเวียงจันทน์หรือประเทศลาวในช่วงเวลาดังกล่าว

กล่าวได้ว่านิยายสารไฟหนามเป็นพื้นที่ผลิตรวบรวมกรรมลาวสมัยใหม่ ทั้งในฐานะแหล่งรวมนักเขียนรุ่นใหม่ที่มีจุดยืนร่วมกันคือการวิพากษ์วิจารณ์ สังคม และยังมีบทบาทในการสร้างนักเขียน “มือสมัครเล่น” ที่มีแนวทาง การเขียนสอดคล้องกับนิยายสาร การจัดประกวดและตีพิมพ์เรื่องสั้นอย่างต่อเนื่องยังแสดงให้เห็นอีกแง่มุมหนึ่งของการเป็นสนามวรรณกรรมของกลุ่มไฟ หนาม นั่นคือการทำหน้าที่เป็นเสมือนทวารบาล (gatekeeper) ของแวดวง วรรณกรรมลาวสมัยใหม่ที่คอยคัดกรองและประทับตรารับรองนักเขียน หน้าใหม่ การมอบรางวัลและช่องทางเผยแพร่ผลงานทำให้ผู้ส่งผลงานเข้า ประกวดเหล่านี้ได้รับการยอมรับในฐานะ “นักเขียน” ในแวดวงวรรณกรรม ขณะเดียวกันกระบวนการดังกล่าวก็ช่วยยืนยันสถานะและทุนทางวัฒนธรรม ของผู้มอบรางวัลที่สามารถกำหนดมาตรฐาน รสนิยมทางวรรณกรรม และ แนวทางการสร้างงานของนักเขียนรุ่นใหม่ด้วย (ดู Bourdieu 1993: 42-43)

จากสังคมวิจารณ์สู่ชาตินิยม: นิยายสารไฟหนามในสนาม แห่งอุดมการณ์ทางการเมือง

จุดยืนของนิตยสารไผ่หนามในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมภายใต้การปกครองของรัฐบาลราชอาณาจักรและการแทรกแซงของสหรัฐอเมริกา ทำให้นิตยสารดังกล่าวได้รับการยกย่องว่าเป็นต้นเค้าของวรรณกรรมแนวสังคมนิยม แม้ว่านักเขียนกลุ่มดังกล่าวจะไม่ได้เข้าร่วมขบวนการรักชาติที่เคลื่อนไหวอยู่ในเขตปลดปล่อย ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มไผ่หนามกับขบวนการฝ่ายซ้ายจะทวีความชัดเจนขึ้นเมื่อประชาชนส่วนใหญ่ของลาวเข้ารับการเคลื่อนไหวของขบวนการรักชาติจนนำไปสู่ชัยชนะของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวใน ค.ศ. 1975 ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าวทำให้นิตยสารไผ่หนามกลายเป็น “ผู้เล่น” หนึ่งในสนามแห่งอุดมการณ์ทางการเมืองในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอข่าวสาร บทความแสดงความคิดเห็น และวรรณกรรมที่ถ่ายทอดประเด็นทางการเมืองอย่างเข้มข้น

ในนิตยสารไผ่หนามฉบับเดือนกรกฎาคม-กันยายน ค.ศ. 1975 ซึ่งใช้ภาพการเดินทางประท้วงของประชาชนบริเวณลานพระธาตุหลวงในวันที่ 23 สิงหาคม ค.ศ. 1975 มาใช้เป็นภาพปกนั้น (ภาพที่ 2) บรรณาธิการได้แถลงเรื่องการเปลี่ยนถ้อยคำแสดงจุดยืนของนิตยสารจาก “สังคมวิจารณ์” มาเป็น “ชาตินิยม” โดยที่คำว่าชาตินิยมในที่นี้หมายถึงการพัฒนาบ้านเมืองตามอุดมการณ์แบบสังคมนิยมของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว

ไผ่หนามฉบับนี้ขึ้นหน้าปก ท่านก็จะเห็นแล้วว่ารูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร และสิ่งที่เปลี่ยนอันหนึ่งก็คือ แต่ก่อนเราใส่ “ฉบับสังคมวิจารณ์” นั้นเราได้พูดได้วิจารณ์ “สังคม” ของเรามาตลอดเวลาที่ผ่านมา [...] อุดมการณ์ของไผ่หนามเป็นอย่างไร ก็ได้กล่าวมาแล้วในฉบับก่อน การต่อสู้ของเราเพื่อสล้าง “ระบอบสังคมเก่า” ได้ถึงจุดมุ่งมาดปรารถนาแล้ว “ไผ่หนาม” จึงไม่ต้องการวิจารณ์สังคมใหม่ที่กำลังจะก่อแรกแตกใบออกกลางบรรยากาศสันติภาพอันหอมฟุ้ง แต่ “ไผ่หนาม” จะขอเป็นเวทีของนัก “ชาตินิยม” คือผู้รักชาติต่อไปในบรรยากาศอันใหม่...ไผ่หนามสังคมวิจารณ์จึงกลายเป็น “ไผ่หนามชาตินิยม” (เกียงคำ 2 1975: 4)

แนวคิดชาตินิยมแบบสังคมนิยมได้กลายมาเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการผลิตงานเขียนของกลุ่มไผ่หนาม ทั้งในด้านการนำเสนอความรู้ทางภาษา

ภาพที่ 2 หน้าปกนิตยสารไร่ชนบท ฉบับเดือนกรกฎาคม-กันยายน 1975 ซึ่งใช้ภาพการชุมนุมของประชาชนเพื่อขับไล่สหรัฐอเมริกาเป็นภาพปก และระบุข้อความที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแนวคิดของนิตยสารจาก “สังคมวิจารณ์” มาเป็น “ชาตินิยม”

และวัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างวรรณกรรมที่สนับสนุนอุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ตัวอย่างเช่นในคอลัมน์ “ภาษา พาเสีย” ของครูจันท์ซึ่งเป็นคอลัมน์ให้ความรู้เกี่ยวกับถ้อยคำสำนวนในภาษาลาว เมื่อพรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้รับชัยชนะ คอลัมน์ดังกล่าวก็ได้นำเสนอเนื้อหาว่าด้วย “คำใหม่ สำนวนใหม่ของลาว” โดยหยิบยกศัพท์ที่บัญญัติใช้ในกองกำลังแนวลาวยุคใหม่ให้ผู้อ่านได้รู้จัก พร้อมระบุคำอธิบายวัฒนธรรมในระบอบสังคมนิยมว่าต้องประกอบด้วย “ลักษณะชาติ” “ลักษณะก้าวหน้า” และ “ลักษณะมหาชน” (ครูจันท์ 1975: 21-22)⁹

⁹ในด้านวรรณกรรม บ่อแสงคำ วงดาลา และคณะ (วันนะคะดีลาว (เวียงจันทน์: สำนักพิมพ์และจำหน่าย ปื้มแห่งลัด, 2008), 594-595.) อธิบายว่างานเขียนยุคสังคมนิยมประกอบด้วยลักษณะชาติคือรับใช้

ในด้านการสร้างวรรณกรรมพบว่างานเขียนในนิตยสารไผ่หนามในช่วง ค.ศ. 1975 ยังคงมีลักษณะ “เหยียดสังคม” ดังที่ปรากฏในนวนิยาย เรื่องสั้น และบทกวีของนักเขียนกลุ่มดังกล่าวตลอดมา อย่างไรก็ตาม ลักษณะดังกล่าวจะปรากฏนัยทางการเมืองเด่นชัดขึ้น โดยเฉพาะการสนับสนุนพรรคประชาชนปฏิวัติลาวอย่างตรงไปตรงมา ตัวอย่างที่สำคัญเช่นเรื่องสั้น “ตายอย่างหมา” ของแลง พูผาเงิน ตีพิมพ์ในนิตยสารไผ่หนามฉบับเดือนตุลาคม ค.ศ. 1975 ผู้เขียนนำเหตุการณ์ช่วงที่สหรัฐอเมริกาถอนกำลังออกจากประเทศลาวเมื่อพรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้รับชัยชนะ โดยสร้างตัวละคร สุนัขขึ้นมาเป็นคู่เปรียบเพื่อเสียดสีนักการเมืองลาวที่ฝักใฝ่สหรัฐอเมริกา ผู้เขียนเล่าเรื่องจากมุมมองของ “ไอ้ต่าง” ซึ่งเป็นตัวแทนของคนลาวที่ภาคภูมิใจในความเป็นลาวของตน ส่วนตัวละคร “ไอ้ก่าน” ซึ่งเป็นสุนัขที่เติบโตมาในบ้านเดียวกันกลับมีอุปนิสัยตรงข้ามอย่างสิ้นเชิง นั่นคือความทะเยอทะยานจนลืมชาติกำเนิดของตน ด้วยนิสัยเช่นนี้ทำให้ไอ้ก่านชอบไปขอเศษอาหารที่หมู่บ้านอเมริกันที่ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามเป็นประจำจนกระทั่งคนอเมริกันขอซื้อไปเลี้ยงและตั้งชื่อใหม่ว่า “เท็ดดี” ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1975 นักศึกษาและประชาชนได้เดินขบวนขับไล่รัฐบาลฝ่ายขวาและองค์กรต่างๆ ของสหรัฐอเมริกาที่คอยหนุนหลังรัฐบาล ไอ้ก่านผู้เป็นตัวแทนของนักการเมืองฝ่ายขวาก็ต้องประสบชะตากรรมที่ชวนสลดสังเวช

ในช่วงเดือนดังกล่าว พนักงานยูเอสเอ (USAID) และนักศึกษาพากันประท้วงขับไล่เสหัวชาวอเมริกันออกจากผืนแผ่นดินลาว ชาวอเมริกันที่พำนักอยู่คุ้มหลักหกถูกขับไล่ออกหมด ในเวลาจำกัดพวกเขาพากันเอาแต่สิ่งของจำเป็นติดตัวกลับไป ทั้งสิ่งของใหญ่ๆ หนักๆ และสิ่งไม่จำเป็นอื่นๆ ไว้ในจำนวนนี้ก็คือสัตว์เลี้ยง โดยเฉพาะหมา

ไอ้ก่านถูกปล่อยทิ้งไว้ข้างหลัง!

แต่การที่จะปล่อยหมาทิ้งไว้โดยไม่มีใครดูแล เอาอาหารให้กินถูกต้อง

ภารกิจการต่อสู้ชาติ ลักษณะพรรคคือเขียนขึ้นตามหลักการและนโยบายของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว และลักษณะประชาชนคือสะท้อนชีวิตจริงและตอบสนองความมุ่งมาดปรารถนาของประชาชน

ตามหลักอนามัยและเพียงพอ นั้น คนอเมริกันเห็นว่าเป็นเรื่องที่โหดร้ายทารุณ เขาจึงเอายาเบื่อให้หมากิน และถือว่าเป็นเรื่องถูกต้องเหมาะสม หมาจึงต้องตายอย่างน่าสมเพช ไอ้กานก็ไม่เว้น และตายอย่างหมาไม่มีเจ้าของ (แลง พูวาเงิน 1975: 31, 41)

ชะตากรรมของไอ้กานนั้นอาจจะเทียบได้กับชะตากรรมของนักการเมืองและคนลาวในระบอบเก่าที่สนับสนุนสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น คนเหล่านี้ได้ถูกทอดทิ้งไว้เบื้องหลังเมื่อสหรัฐอเมริกาถอนกำลังออกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้เขียนใช้น้ำเสียงเสียดสีเพื่อแสดงให้เห็นความจริงใจของสหรัฐอเมริกาที่จะเข้ามาช่วยเหลือพัฒนาประเทศลาว แต่ในท้ายที่สุดก็ทอดทิ้งแม้แต่ผู้ที่อยู่ฝั่งเดียวกับตนอย่างไม่เหลียวแล การเสียดสีดังกล่าวยิ่งตอกย้ำว่าผู้ที่สนับสนุนอเมริกาขาดสติปัญญาและสมควรได้รับผลแห่งการหลงลืมชาติกำเนิดของตน จะเห็นว่าเรื่องสั้นของแลง พูวาเงินยังคงรักษาลักษณะเย้ยหยันสังคมตามแนวทางของกลุ่มไผ่หนาม แต่แนวคิดทางการเมืองในงานเขียนจะเด่นชัดยิ่งขึ้น โดยเฉพาะแนวคิดชาตินิยมอันสอดคล้องกับอุดมการณ์ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว

ในนิตยสาร *ไผ่หนาม* ฉบับเดียวกันยังตีพิมพ์บทความและบทกวีที่พูดถึงความสำคัญของวันที่ 12 ตุลาคม ในฐานะวันประกาศเอกราชของประเทศลาว โดยยึดตามวันที่กลุ่มลาวอิสระของเจ้าเพ็ชรราชประกาศเอกราชจากอาณานิคมฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1945 การเชื่อมโยงการประกาศเอกราชของขบวนการลาวอิสระเข้ากับชัยชนะของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวนอกจากจะทำให้เห็นประวัติศาสตร์การต่อสู้กับจักรวรรดินิยมตะวันตกแล้ว ยังทำให้เห็นบทบาททางการเมืองของกลุ่มไผ่หนามด้วย เนื่องจากมหาสิลา วีระวงส์เป็นผู้นำที่ปฏิบัติงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับเจ้าเพ็ชรราชในช่วงที่ขบวนการลาวอิสระต่อสู้กับเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ในบทความเรื่อง “วันที่ 12 ตุลาคม ปี 1945 30 ปีหลังเรายังจำได้” มหาสิลา วีระวงส์ได้บอกเล่าประวัติศาสตร์ดังกล่าวจากมุมมองของผู้ที่ได้ประสบเหตุการณ์ด้วยสายตาของตนเอง ดังที่ได้บรรยายว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นการอพยพขนของลงเรือของชาวฝรั่งเศสใน

ปางนั้นก็รู้สึกปลงอนิจจัง เพราะแต่ก่อนฝรั่งเศสเคยเป็นนายหัวลาวและชาวเวียดนาม ไม่เคยหาบคอน มีแต่ขี่มือขี่เท้าสั่ง มาในครั้งนี้ได้เห็นพวกเขาแบกหีบและมัดสิ่งของด้วยตัวเอง [...] เมื่อได้จัดส่งฝรั่งเศสหนีออกจากเวียงจันทน์หมดแล้ว คณะลาวอิสระหรือคณะผู้ก่อการก็ดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลและประกาศเอกราชต่อไป” (สิลา วีระวงส์ 1975: 39)

การรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ของขบวนการลาวอิสระขึ้นมาอีกครั้งหลังจากผ่านไปสามทศวรรษนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในห้วงเวลาทางประวัติศาสตร์ช่วง ค.ศ. 1975 เนื่องจากชัยชนะของกลุ่มลาวอิสระนั้นเป็นชัยชนะที่มีระยะเวลาเพียงสั้นๆ กล่าวคือเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 ฝรั่งเศสก็กลับเข้าไปยึดอำนาจในลาวอีกครั้งและตั้งรัฐบาลราชอาณาจักรขึ้นมาปกครอง เป็นผลให้รัฐบาลลาวอิสระต้องลี้ภัยไปอยู่ประเทศไทย เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ขบวนการลาวอิสระมีตำแหน่งแห่งที่อันไม่ชัดเจนในหน้าประวัติศาสตร์ แม้ว่าผู้นำส่วนหนึ่งของขบวนการดังกล่าวจะเข้าร่วมขบวนการแนวลาวยุติการ ดั้งนั้นการที่นักเขียนกลุ่มไผ่หนามได้หยิบยกชัยชนะของขบวนการลาวอิสระมาบอกเล่าอีกครั้งในช่วงที่ประเทศประกาศเอกราชจากจักรวรรดินิยมอเมริกา จึงเป็นความพยายามหนึ่งที่จะทำให้เห็นความสืบเนื่องของการต่อสู้ชาติ อีกทั้งยังเป็นการแสดงจุดยืนของกลุ่มไผ่หนามที่ได้ร่วมต่อสู้เพื่อชาติมาอย่างยาวนาน แม้ว่าจะไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว เนื้อหาของงานเขียนในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้ก็แสดงแนวคิดรักชาติอย่างชัดเจน ดังเช่นในบทกวี “12 ตุลาคม วันมหาชัย” ของผู้เขียนที่ใช้นามปากกาว่า ด. วีระวงส์ (1975: 8)

บัดนี้	ศักราชล้ำ	เลยเลขมาหลาย
	สามสิบปีคืนหลัง	ชาติลาวหายมัน
	พร้อมกันหมายเพื่อง	ระบอบการชายชาติ
บัดนี้	เอกราชพร้อม	ชัยได้ตัวคืน
	เริ่มจักขอกล่าวอ้าง	ปางก่อนตอนหลัง

	ตอนที่ลาวมีนาย	ข่มเหงตั้งไว้
	ฝรั่งใจมัวบ้า	ปกครองอาณาเขต
	หวังแยกลาวฝ่าม้าง	เมืองให้มันมี
แต่บ่	สมมาดแม้ง	หมายปรารณากัน
	ลาวเรายังเป็นลาว	รักแพงพงศ์เชื้อ
	จึงได้โรมกันเข้า	ขัดขวางต้านต่อ
	คิดกอบกู้	ลาวให้อยู่กะเสิม
	องค์เจ้าเพ็ชรราชได้	ตั้งกลุ่ม “อิสระ”
	แม่นพวกลาวเป็นลาว	ที่รักหวงแดนด้าว
	พากันเอาตัวเข้า	ขัดขวางพวกก่อน
	เมื่อ ค.ศ. สี่ห้า	ให้ร้องป่าวประชา

จะเห็นได้ว่าในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบสังคมนิยมใน ค.ศ. 1975 บทบาทของนักเขียนกลุ่มไผ่หนามในการเป็น “ปราชญ์” ของสังคมได้เปลี่ยนแนวทางจากการวิพากษ์วิจารณ์สังคมมาเป็นการสนับสนุนขบวนการต่อสู้ชาติ ทำให้กลุ่มไผ่หนามเป็น “ผู้เล่น” สำคัญในสนามแห่งอุดมการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่าน โดยมีแนวคิดชาตินิยมแบบสังคมนิยมเป็นกรอบแนวคิดในการสร้างทุนทางวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากการผลิตเนื้อหาของนิตยสารที่สอดคล้องกับแนวทางของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว อีกทั้งยังยืนยันจุดยืนของตนในฐานะผู้ร่วมต่อสู้ชาติมาอย่างยาวนาน แม้ว่าวรรณกรรมของกลุ่มไผ่หนามจะไม่ได้พัฒนาขึ้นบนกรอบแนวคิดแบบสังคมนิยมโดยตรงเช่นเดียวกับวรรณกรรมที่สร้างขึ้นในเขตปลดปล่อย แต่การวิพากษ์จักรวรรดินิยมและสนับสนุนแนวคิดชาตินิยมของพรรคทำให้กลุ่มไผ่หนามยังคงดำรงสถานะของตนในแวดวงวรรณกรรมได้อย่างมั่นคงทั้งในช่วงเวลาดังกล่าวและในสมัยต่อมา

ใน ค.ศ. 1979 ได้เกิดนิตยสารทางวรรณกรรมขึ้นอีกฉบับหนึ่งคือนิตยสารวันนะสินซึ่งประกอบด้วยนักเขียนจากกลุ่มไผ่หนาม นักเขียน

ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว และนักเขียนหน้าใหม่ๆ ที่ได้ใช้พื้นที่ของ นิตยสารเป็นแหล่งฝึกฝนและตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน การตีพิมพ์นิตยสารทาง วรรณกรรมอย่างต่อเนื่องทำให้เห็นว่าวรรณกรรมเป็นองค์พหุสำคัญของ สังคมและการเมืองลาว และอาจกล่าวได้ว่านิตยสารไผ่หนามเป็นต้นแบบ สำคัญด้านการเน้นบทบาททางสังคมและการเมืองของวรรณกรรมอย่าง เด่นชัด ผลงานของนักเขียนกลุ่มไผ่หนามที่ตีพิมพ์ในนิตยสารวันนะสินก็ยัง คงเน้นประเด็นทางสังคม ตัวอย่างเช่นเรื่อง “คนงาม” ของอุทิน บุนยาวง (1988: 11-12) ที่นิยามความงามของผู้หญิงลาวด้วยอุดมการณ์ทางการเมือง และการต่อสู้ทางชนชั้นมากกว่าความงามของร่างกายภายนอก และใน ตอนท้ายได้กำหนดให้ตัวละครเอกได้พบรักกับนักรบปฏิวัติที่เหมาะสมและ คู่ควรกัน ทำให้เธอกลายเป็น “คนงาม” ตามค่านิยมของระบอบใหม่ที่เมือง อยู่กับบรรทัดฐานของโลกทุนนิยมอีกต่อไป กล่าวได้ว่าแม้นิตยสารไผ่หนาม จะปิดตัวไปพร้อมกับการเกิดขึ้นของนิตยสารใหม่ๆ ในช่วงปลายทศวรรษ ที่ 1970 แต่นักเขียนกลุ่มไผ่หนามยังคงยืนหยัดในบทบาทของตนในฐานะ “ปรากร” ของสังคมต่อไป

สรุป

งานวิชาการเกี่ยวกับวรรณกรรมลาวทั้งในภาษาลาวและภาษาต่างประเทศแสดงให้เห็นว่าการศึกษาวรรณกรรมลาวสมัยใหม่จะสมบูรณ์ไม่ได้ เลยหากไม่กล่าวถึงนิตยสารไผ่หนามและนักเขียนกลุ่มไผ่หนาม ในบทความ นี้ ผู้วิจัยได้พยายามชี้ให้เห็นบทบาทและความสำคัญของนิตยสารดังกล่าว โดยใช้แนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องสนามและ ทุนทางวัฒนธรรมของปีแอร์ บูร์ดิเยอ แนวคิดเหล่านี้ทำให้มองเห็นความ สัมพันธ์ระหว่างนิตยสารไผ่หนามกับนิตยสารอื่นๆ ที่ตีพิมพ์ในช่วงเวลา เดียวกัน ในฐานะ “ผู้เล่น” ในสนามแห่งวรรณกรรมที่ต่างมีจุดยืนของตนเอง จุดยืนเหล่านี้สัมพันธ์กับบริบททางสังคมการเมืองลาวในช่วงสงครามเย็นอัน นำไปสู่ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างขั้วการเมืองต่างๆ จนเกิดเป็น

สงครามกลางเมืองในที่สุด ในสนามแห่งวรรณกรรม การต่อสู้ระหว่างนักเขียนกลุ่มต่างๆ นั้นเห็นได้จากการช่วงชิงความหมายของคำสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นความหมายของวัฒนธรรม ความเป็นชาติ และรสนิยมทางวรรณกรรม การต่อสู้ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นกระบวนการแสวงหาทุนทางวัฒนธรรมที่จะทำให้นักเขียนแต่ละกลุ่มสามารถหยั่งยืนอยู่ในแวดวงวรรณกรรมลาวสมัยใหม่ได้อย่างมั่นคง

จุดยืนของนิตยสาร *ไผ่หนาม* ในฐานะ “ปรกาการ” ของสังคมนาวยุคสงครามกลางเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นิตยสารดังกล่าวมีบทบาทที่โดดเด่นทั้งในด้านสังคมและวรรณกรรม ชื่อของนิตยสาร *ไผ่หนาม* สัมพันธ์กับการสร้างทุนทางวัฒนธรรมของนักเขียนกลุ่มดังกล่าว 3 ประเด็น ประการแรกชื่อ “ไผ่หนาม” แสดงให้เห็นการสืบทอดแนวคิดเรื่องรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่แพร่หลายอยู่ในสังคมนาวยุคก่อร่างสร้างชาติ ดังเห็นได้จากการรื้อฟื้นตำนานเมือง *ไผ่หนาม* ขึ้นมาสร้างเป็นจุดเด่นของนิตยสาร พร้อมทั้งนำเสนอเนื้อหาเชิงวัฒนธรรมในฉบับเดิมควบคู่ไปกับการสร้างวรรณกรรมแบบใหม่ ประการต่อมาชื่อ “ไผ่หนาม” สื่อถึงแนวทางการสร้างวรรณกรรมแบบเสียดสีและวิพากษ์สังคมอย่างแหลมคม โดยเฉพาะสังคมนาวยุคอเมริกันที่เต็มไปด้วยการทุจริตและความเสื่อมโทรมในด้านต่างๆ และประการสุดท้ายชื่อ “ไผ่หนาม” แสดงให้เห็นจุดยืนอันมั่นคงของนักเขียนกลุ่มดังกล่าวในการสร้างงานที่มุ่งเน้นมิติทางสังคมและการเมือง โดยเฉพาะในช่วงเวลาแห่งการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมตะวันตก ลักษณะเหล่านี้ทำให้นักเขียนกลุ่มดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบสังคมนิยม และทำให้ชื่อของ “ไผ่หนาม” ยังคงเป็นตำนานหน้าหนึ่งในประวัติศาสตร์และประวัติวรรณคดีลาวมาจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ชนิดา เสี่ยมไพศาลสุข (ผู้แปล), 2550. **เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์**. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- ชัยรัตน์ พลมุข, 2558. “นิทานเก่าในโลกใหม่: วรรณกรรมลาวสมัยอาณานิคมฝรั่งเศสกับขบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม.” ใน สร้อยมาศ รุ่งมณี (บรรณาธิการ), **ยาดแยงการพัฒนาและความทันสมัยในลาว** (หน้า 209-242). เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มนธิรา ราโท, 2553. **วรรณกรรมเวียดนามหลังปี ค.ศ. 1975: พลวัตและการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิยะดา พรหมจิตต์, 2541. “พัฒนาการเรื่องสั้นลาว: ความสัมพันธ์กับสังคม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุมมีสาลาม อุมาร, 2558. “พัฒนาการเรื่องสั้นลาว.” **รัฐมิล** 38 (2): 6-17.

ภาษาลาว

- เกียงคำ (นามแฝง), 1972. “หนามไผ่.” **ไผ่หนาม** 1 (1): 2-4.
- เกียงคำ 2 (นามแฝง), 1975. “หนามไผ่.” **ไผ่หนาม** 4 (37): 4-5.
- ครูจันทร์ (นามแฝง), 1975. “พาสา พาเสีย.” **ไผ่หนาม** 4 (37): 21-22.
- ดอกเกด (นามแฝง), 1973. “บ่เป็นหยิ่ง.” **ไผ่หนาม** 2 (10): 24-25.
- ด. วีระวงส์ (นามแฝง), 1975. “12 ตุลา วันมหาชัย.” **ไผ่หนาม** 4 (38): 8-9.
- ท่ง อุบมง (นามแฝง), 1972. “เหลือเชื่อ.” **ไผ่หนาม** 1 (2): 11-15.
- บ่อแสงคำ วงดาลา และคณะ, 2008. **วันนะคะดีลาว**. เวียงจันทน์: สำนักพิมพ์และจำหน่ายปั๊มแห่งลัด.
- ปาโน (นามแฝง), 1972. “กว่านี้มีอีกบ่?” **ไผ่หนาม** 1 (2): 56-58.
- พะทุทอง (นามแฝง), 1973. “น้ำตาจิกกิ.” **ไผ่หนาม** 2 (13): 62-68.
- ม. มาลาวัลย์ (นามแฝง), 1964. “วันนาผู้อาប់.” **แผ่นดินลาว** (ฉบับพิเศษ): 8-9.
- _____, 1964. “กำแพงสังคม.” **แผ่นดินลาว** (ฉบับพิเศษ): 23.
- ลาวสิวิไล (นามแฝง), 1963. “วิจารณ์การเมืองในลาว.” **ชาตลาว** 1 (4): 4-6.
- แลง พูผาเงิน (นามแฝง), 1972. “แดงจัน.” **ไผ่หนาม** 1 (1): 5-9.
- แลง พูผาเงิน (นามแฝง), 1975. “ตายอย่างหมา.” **ไผ่หนาม** 4 (38): 5-6, 30-31, 41.
- สมจิน จิน, 1953. “บันนาทิกานถแลง.” **วันคะดีสถาน** 1 (1): 3-6.
- สมพาวัน อินทวง. “Un homme est mort.” **มิตสอน** 3 (10): 10.
- ส. วีระวงส์ (นามแฝง), 1972. “เมืองไผ่หนาม.” **ไผ่หนาม** 1 (1): 49-52.

- ลีลา วีระวงส์, 1975. “วันที่ 12 ตุลาคม ปี 1945 30 ปีหลังเรายังจำได้.” *ไผ่หนาม* 4 (38): 18-19, 39.
- อินแปง สุริยะไธ, 1965. “บันนาทการถแลง.” *แผ่นดินลาว* (ฉบับพิเศษ): 3, 39.
- อุทิน บุนยวง, 1988. “คนงาม.” *วันละสิ้น* 9 (98): 11-12.

ภาษาอังกฤษ

- Bourdieu P., 1993. **The field of cultural production**. New York: Columbia University Press.
- English J., 2010. “Everywhere and nowhere: The sociology of literature after ‘the sociology of literature’.” **New Literary History** 41 (2): v-xxiii.
- Ivarsson S., 2008. **Creating Laos: The making of a Lao Space between Indochina and Siam, 1860-1945**. Copenhagen: NIAS Press.
- Koret P., 2000. “Books of search: The invention of traditional Lao literature as a subject of study.” In D. Smyth (Ed.), **The canon in Southeast Asian literatures: Literatures of Burma, Cambodia, Indonesia, Laos, Malaysia, the Philippines, Thailand and Vietnam**. Richmond: Curzon Press.
- _____, 2009. “The short story and contemporary Lao literature.” In T. Yamada (Ed.), **Modern short fiction of Southeast Asia: A literary history**. Ann Arbor, Michigan: Association for Asian Studies.

